

TARİHİ ATAULARDIN ETİMOLOJİYASI

Kosımova, Gulbanu (2010), *Tarihi Ataulardin Etimologiyasi*, Almatı: Tau Samal CK Yayınları, 192 s.

Nazgöl ENTERİ DURHAN*

Gazi Türkiyat, Güz 2013/13: 243-245

Prof. Dr. Kosımova Gulbanu 1954'te Kazakistan'ın Aktöbe şehrinde dünyaya geldi. 1977 yılında Kazakistan'daki Abay Pedagoji Üniversitesinden başarıyla mezun oldu. 1977-1979 yıllarında Aktöbe iline bağlı Şalkar şehrinde ilköğretim okulunda öğretmenlik yaptı. 1980-1982 yılları arasında Almatı'daki A.Puşkin Devlet Kütüphanesinde kütüphane görevlisi olarak çalışırken Abay Pedagoji Üniversitesi Kazak dili bölümünde yüksek lisans yaptı. 1984'te aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1991'de "Kazak Eposundaki Frazologizmden (Kazak Destanlarındaki Deyimler)" adlı doktora tezini savundu. 1995'te Kazakistan'ın başarılı öğretmen ve akademisyenlerine verdiği ödüle layık görüldü. 1996 yılında yardımcı doçent, 2003'te ise doçent oldu. Aynı yıl "Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Öğretim Akademik Personeli Onur Madalyası'yla ödüllendirildi. 2007 yılında profesör doktor unvanını aldı ve 2009'dan bu yana Abay Pedagoji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kazak Dili ve Edebiyatı bölüm başkanı olarak görevini yürütmektedir.

2008-2011 yılları arasında "Naučno-teoretiçeskiye Osnovi Transformatsiyi i Razvitiya İstoriçeskoj Leksiki Kazahskogo Yazıka (Kazak Dilinin Tarihi Leksikolojisinin Gelişimi ve Teorik Anlamda Aktarılması)" adlı projeyi yürüttü. Türkoloji ve Sümeroloji'nin problemleri, eski Türkçe, Kazak Türkçesinin tarihi, grameri, leksikolojisi ve eğitim metotları konusunda iki yüzden fazla akademik makalesi bulunmaktadır.

Kazakistan'da Türkoloji sahasında yapılan çalışmaların çoğunluğu diğer Orta Asya cumhuriyetlerinde olduğu gibi 1990'lar sonrası hız kazanmıştır. Türk cumhuriyetleri bağımsızlıklarını elde etmesiyle beraber her türlü ideolojiden uzak özgün çalışmalara yöneldiler. O zamana kadar yapılan bilimsel verilere dayanarak farklı bir bakış açısı ortaya koymak için birçok eser meydana getirdiler. Kazakistan'da Türkoloji'nin diğer alanlarında olduğu gibi sözlükçülük sahasında da o dönemde hareketlilik söz konusuydu. Böylelikle Kazak Türkçesinin izahlı sözlükleri, diyalektoloji, etimoloji, atasözü ve deyim sözlükleri hazırlandı.

Kazak Türkçesinin etimolojisiyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bunların bazıları hakkında şu bilgiler verilebilir: A. Iskakov, R.Sızdıkov, Ş.Sarıbayev'in hazırladığı "Kazak Tilinin Kısaça Etimologiyalık Sözdüğü (Kazak Dilinin Küçük Etimolojik

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. nazguldurhan@gazi.edu.tr

Sözlüğü)” adlı çalışma 240 sayfalık bir çalışmadır. Bu eser Kazak Türkçesinin etimolojisi konusunda önemli bir çalışma olmasına rağmen hem hacim hem içerik bakımından yetersiz ve yeniden gözden geçirilmesi gereken bir eserdir. “*Kazak Til Bilimindeki Etimolojialık Zertteulerdiñ Negizgi Bağittarı (Kazak Dil Bilimindeki Etimolojik İncelemelerin Ana Yöntemleri)*” başlıklı diğer bir çalışmada kelimelerin etimolojisinin nasıl yapılması gerektiğine dair önemli bilgiler verilmekte ve etimoloji çalışmaları için gerekli olan metotlardan bahsedilmektedir. A. Abdrahmanov “*Toponimika jene Etimologiya (Toponim ve Etimoloji)*” başlıklı çalışmasında yer adlarının etimolojisinin nasıl yapılması gerektiğine dair bilgiler vermekte, bu bilgiler doğrultusunda açıklayıcı örnekler sunmaktadır. Yer adlarının kökeninin belirlenmesinde halk etimolojisinin sınırını çizmektedir. A.İskakov “*Kazak Tiliniñ Etimolojialık Sözdigin Jasau Meseleleri (Kazak Dilinin Etimolojik Sözlüğü Yapım Problemleri)*” adlı eserinde etimoloji sözlüğünün hazırlanması aşamasında dikkat edilmesi gereken kurallar ve bu sözlüklerin genel problemleri üzerinde durmaktadır.

G. Kosımova etimoloji alanındaki çalışmalarını sadece makaleleri ile sınırlamamış, bu konudaki bilgi ve birikimini “*Tarihi Ataulardıñ Etimologiyası (Tarihî Adlandırılmaların Etimolojisi)*” adlı kitabında toplamıştır. Eser 191 sayfadan oluşan bir etimolojik sözlüktür. Yazar, çalışmasını 14 sayfalık genel bir girişten sonra iki bölüm halinde sunmuştur: 1.Yer-su adları 2. Boy adları. Eserin 150 sayfası yer ve su, 27 sayfası ise boy adlarının etimolojisine ayrılmıştır. Yazar, kitabının giriş bölümünde Kazakistan’daki yer-su ve boy adları ile ilgili eserlerden bahsederken bu isimlendirmelerin bir kısmında bazı Kazak dil bilimcileri ile aynı fikri paylaşmadığını dile getirir. Bu dilbilimcilerden bazılarının tarihî belgelere dayanarak incelemede bulunduğunu, bazılarının ise tahminlerle yola çıktığını dile getirerek eleştirir. Yazar, bu gerçeklerin tespitinden yola çıkarak söz konusu eserini meydana getirmiştir.

Bu çalışmada insanoğlunun kullandığı en eski kelimelerden biri olarak kabul edilen yer-su ve boy isimlerinin etimolojisi üzerinde durulmuştur. Kazak Türkçesindeki yer-su ve boy isimlerinin geçirdiği tarihi değişim süreci tespit edilerek kökeni konusunda bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler bazen fonetik, bazen morfolojik, bazen de semantik açıdan ele alınmıştır. Eserde söz konusu kelimelerin etimolojisi konusunda yapılan çalışmalar titizlikle gözden geçirilmiş, kelimeler eski Türk dilinin kaynaklarına dayanılarak yeni bir bakış açısı ile ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun yanında bazı kelimelerin günümüz Türk lehçelerindeki varyantlarına da bakarak her bir fonemin geçirmiş olabileceği değişiklikleri tespit etmiştir.

Orta Asya’nın yer-su ve boyları hakkındaki bilgileri Rus ve Çin kroniklerinden, Gerodot, Strabon, Ptolemey, Pliny gibi âlimlerin ve Marko Polo, Zemarh Kilikiy, Plano Karpini, Andre Loncume, Vilgelm de Rubruk gibi Avrupalı ve Rus seyyahların çalışmalarında görebiliriz. Nitekim yazar da zaman zaman bu bilgilerden faydalanmıştır. Ayrıca bazen de diğer etimolojik sözlüklere başvurmuştur. Bunun

yanı sıra bazı kelimelerin günümüz Türk lehçelerindeki varyantlarına da bakarak her bir fonemin geçirmiş olabileceği değişiklikleri tespit etmiştir.

Eserde, toponimlerin kendi içerisinde birçok gruba ayrıldığını, böylelikle geniş bir çalışma sahasına sahip olduğunu görüyoruz. Bu sahada elde edilen veriler de toponimlerin ne kadar karmaşık bir yapıya sahip bir disiplin olduğunu göstermektedir. Örneğin, insan ismiyle adlandırılmış yer-su ve boy adlarının üzerinde dururken sokak, köy ve şehirlerin de insan ismini alabilmesi, ancak ülke, okyanus, kıta gibi büyük coğrafi oluşumların insan ismini alamadığını görüyoruz. Herhangi bir şehirde dünyaya gelmiş ve bir şekilde meşhur olmuş insanların isimleri o şehrin sokaklarına, kültürel mekânlarına veya kendisine verilebilmektedir. Böyle adlandırmalar bütün dünyada yaygın bir adlandırma biçimidir. Bazı yerler o bölgeye özgü bitki, hayvan veya rölyefe göre isimlendirilmiştir. Hidrografi terimlerine bağlı olarak adlandırılmış coğrafi yerleşimler de mevcuttur. Bir yerleşim merkezinin kendine ait bir özelliğine göre veya orada meydana gelen bir olaya bağlı olarak adlandırıldığı durumlar da karşımıza çıkar. Bunun yanında herhangi bir benzerlikten yola çıkılarak isimlendirilen coğrafi yerleşimler de yok değildir.

Görüldüğü üzere yer-su ve boy adlarının nasıl ve ne zaman ortaya çıktığını tespit etmek için o milletin sadece dilini bilmek yeterli değildir, bu, aynı zamanda o milletin tarihine, inançlarına, hayat tarzına ve koşullarına, genel anlamda sosyo-ekonomik ve kültürel alt yapısına da vâkıf olmak gerekir. Yer-su ve boy adları ait olduğu milletin dil hazinesini ortaya koyduğu gibi, aynı zamanda bu adlandırmalar o milletin etnik kültürünün bir bölümü olarak da değerlendirilebilir. İnsanlar bazen yer - su ve boylara herhangi bir inanca, örflerine ve âdetlerine göre isim vermişlerdir. Bu yüzden yazar, dil bilimsel verilere dayanarak bir sonuca varamadığı durumlarda halk etimolojisi dediğimiz bir etimolojik yaklaşıma da başvurmuştur.

Yer-su ve boyların etimolojisi konusunda çalışma yapacak araştırmacılara ek bir kaynak niteliğinde olan bu çalışmanın genişletilmiş yeni baskısını görme arzusu içerisinde olduğumuzu belirtmek isteriz.